

MEANINGS OF THE DACIAN GOLDEN SPIRAL BRACELETS. OUTLINES

Daniel Spânu*

Keywords: Late Latène Periode, votive depositions, golden bracelets, Dacia, Grădiștea de Munte

Abstract: For the first time in the study of the Dacian age, the similarities between the golden bracelets on the Grădiștea and Căprăreța Hills and the other silver exemplars allow us to establish an esthetic and symbolic link between the vestiges in the Orăștie Mountains and the pompous manifestations in other parts of pre-Roman Dacia. These analogies indicate the adherence of local elites to a symbolic and heraldic code of identity that was probably elaborated exactly around the monumental center of Grădiștea de Munte. This is perhaps the most important implication of the golden bracelets. At the same time, the discovery of the golden bracelets may be perceived as the first confirmation of some burial practices with possible votive values in the immediate vicinity of the monumental edifices on Grădiștea Hill.

Saga brățărilor de aur de la Grădiștea de Munte este deja binecunoscută. Descoperite acum un deceniu de mai multe echipe de căutători de comori, brățările au dispărut inițial în piața internațională de antichități. Până în prezent, cu sprijinul forurilor internaționale, autoritățile române au recuperat 12 brățări. Și bine au făcut! Stabilirea autenticității brățărilor presupunea înainte de orice documentarea și studierea lor pluridisciplinară (n. 1). Iar dacă autenticitatea lor a fost vădită, atunci locul de expunere cel mai potrivit trebuia căutat într-o instituție centrală de specialitate din România. Recent, autoritățile au anunțat reidentificarea în comerțul internațional de antichități a unei a XIII-a brățări și demararea procedurilor de repatriere (n. 2). Alte brățări așteaptă în continuare să fie identificate și recuperate (n. 3).

Autentice sau false? Un proverb binecunoscut arată că „un nebun aruncă o piatră în apă și zece cuminți se căznesc să o scoată”. Pietrele aruncate fac valuri, studierea lor nu. La fel se întâmplă și cu afirmațiile: cele lipsite de argumente, dar înzestrate cu potențial anecdotic și cu iz de scandal fac mai multă valvă decât argumentațiile elaborate ale dezbaterilor științifice. Susținătorii contrafacerii moderne a brățărilor de aur nu au adus până în prezent nici un argument consistent întemeiat pe o analiză tehnologică, morfologică și ornamentală a acestor obiecte. În schimb, plasarea brățărilor de aur (Fig. 1-4) în contextul creației în metale prețioase din Dacia preromană (secolele I a.Chr. – I p.Chr.) oferă argumente semnificative în favoarea susținerii vechimii lor (n. 4). Exemplarele de aur sunt foarte asemănătoare prin formă, proporții și ornamente mai multor brățări spiralice de argint descoperite în ultimele două secole în diferite puncte din Crișana, Transilvania, Muntenia și nordul Bulgariei (Fig. 5) (n. 5-6). Fapt important, terminațiile exemplarelor de argint au fost frecvent aurite (Fig. 9-10). Prin urmare, formula estetică ilustrată de brățările de aur era cunoscută și prețuită în Dacia preromană. În favoarea autenticității brățărilor de aur pledează și cercetările fizico-chimice. Analizele de până acum au relevat structura neomogenă a brățărilor, specifică aurului aluvionar (n. 7). Procurarea mai multor kilograme de aur aluvionar ar fi presupus o îndelungată organizare a unui întreg lanț de procese tehnologice care cu greu și-ar fi putut păstra anonimatul în contemporaneitate. Poate că dezbaterile în contradictoriu vor mai continua un timp, dar argumentele oferite de cercetarea orfevreriei antice înclină precumpănitor balanța în favoarea autenticității acestor piese atât de spectaculoase.

De ce sunt aceste piese atât de spectaculoase? Plasarea brățărilor de aur în contextul culturii și orfevreriei dacice deschide, asemenea unui evantai, o problematică de o surprinzătoare complexitate. Realizate din aur masiv (între 700 și 1200 g) și în număr mare, prin tehnici specializate, cu o morfologie și un decor de mare complexitate, înzestrate cu un conținut simbolic deosebit, aceste piese au fost descoperite tocmai în vecinătatea edificiilor monumentale de la Grădiștea de Munte. În rândurile care urmează, voi încerca să schițez implicațiile acestor caracteristici.

Metalul nobil. Deși metalul predilect al orfevreriei locale era argintul, aurul nu a rămas necunoscut meșterilor și elitelor din Dacia preromană. Știri obscure despre descoperirea unor podoabe de aur și de argint în preajma ruinelor dacice din Munții Orăștiei au fost consemnate de cărturari încă din Renaștere (n. 8). Din păcate, diferite vicisitudini ale istoriei au prilejuit dispariția acestor vechi descoperiri care, astăzi, nu mai pot fi studiate. Câteva podoabe filiforme de aur au fost totuși identificate în așezări dacice precum cele de la Popești, Pecica sau Cărlomănești sau într-unul dintre mormintele de la Cugir. Nu trebuie uitat însă că unele dintre piesele de argint din tezaurele dacice au fost parțial aurite. Prin urmare, mici cantități de aur au circulat în diferitele regiuni ale Daciei preromane. Ele au fost utilizate de către orfevrerii pentru sporirea valențelor ornamental-cromatice ale produselor din argint. Într-o lume în care aurul a fost distribuit cu parcimonie, brățări cu o greutate de cca 1 kg, nu pot ocupa decât o poziție de întâietate. În stadiul actual al cercetării, brățările spiralice de la Grădiștea de Munte sunt cele mai masive produse realizate în aur ale creației locale în metale prețioase.

Semnificația numărului brățărilor. Tezaurele cu brățări de la Grădiștea de Munte surprind prin numărul mare de exemplare descoperite laolaltă. Unul dintre tezaurele descoperite în anul 2000 pe Dealul Căprăreța conținea nu mai puțin de 10 brățări de aur (n. 9). În stadiul actual al cercetării, cumulul unui număr atât de mare de piese masive de aur este aparent lipsit de precedent. Totuși, o examinare atentă a structurii tezaurelor dacice permițe surprinderea a două categorii distincte: tezaure de tip „garnitură de port” (Fig. 14, n. 11), mai numeroase, și cele de tip „cumul”, mai rare. Tezaurele de tip „garnitură de port”, prin însăși structura inventarului lor, exprimă o identitate simbolică individuală – ornata unei singure persoane. Exemple elocvente sunt oferite de tezaurele de la Bistrița, Ghelinta, Peteni, Șaș, Senereuș, Coada Malului, București-Herăstrău, Moigrad, Drăgești, Cehei ș.a. În schimb, tezaurele „cumul” reflectă o identitate colectivă sau instituțională. În mod evident, 10 brățări de aur masiv, fiecare cu o greutate de cca 1 kg, nu puteau fi purtate și etalate concomitent de către o singură persoană! Același lucru se poate afirma și despre cele 14 brățări pierdute de la Hațeg

*Daniel Spânu: “Vasile Pârvan” Institute of Archaeology, Bucharest

Fig. 1. Bracelet No. 2 from Grădiștea de Munte. Photo D.S.

Fig. 2. Bracelet no. 5 from Grădiștea de Munte. Photo D.S.

Fig. 3. Bracelet no. 8 from Grădiștea de Munte. Photo D.S.

Fig. 4. Bracelet no. 9 from Grădiștea de Munte. Photo D.S.

(două dintre ele în Fig. 7) sau despre cele cinci colane de la Colțești (Fig. 13) (n. 10). La rândul lor, cele 15 cupe de la Sâncrăieni (formele principale ilustrate în Fig. 8) reflectă un serviciu de banchet destinat în mod vădit mai multor participanți. Prin urmare, tezaurele dacice reflectă două modalități distincte de exprimare simbolică: una individuală, alta colectivă sau instituțională. Se poate pune întrebarea dacă această deosebire corespunde și unei diferențieri sociale în interiorul elitelor locale. Dezbaterile viitoare vor trebui să aprofundeze această direcție de investigație socio-istorică. În orice caz, tezaurele cu brățări de aur de la Grădiștea de Munte reflectă o practică depozițională excepțională situată în sfera manifestărilor fastuoase colective/instituționale.

Și din aur și din argint... Modul de organizare a morfologiei și a decorului brățărilor de aur nu constituie o noutate în cercetarea orfeveriei dacice. Brățările de aur de la Grădiștea de Munte se aseamănă cu majoritatea celorlalte cca. 30 de brățări spiralice din argint: Orăștie (Fig. 6/4), Vălișoara (Fig. 6/5), Izvorul Frumos (Fig. 10), Hetiur (Fig. 11), Senereuș (Fig. 6/6 și 12), Bălănești, Dupuș, Dârlos, Coadă Malului ș.a. (v. cartarea din Fig. 5). Aceste analogii sunt ilustrate de procesele tehnologice comune, de morfologia asemănătoare și de regulile similare de ornamentare. Astfel, brățările de aur și de argint formează împreună un tip unitar. Chiar dacă am face abstracție de exemplarele de aur, brățările spiralice de argint prevăzute cu plăci terminale decorate cu palmete și capete zoomorfe reprezintă una dintre formele cele mai masive și totodată printre cele mai complex ornamentate produse ale creației locale în argint. Ornamentația plăcilor terminale ale brățărilor spiralice din aur și din argint este organizată pe baza aceleiași scheme tripartite de registre: protoma zoomorfă, „coama” și palmetele (Fig. 6). Singura variație compozițională semnificativă a plăcilor terminale este determinată de numărul palmetelor:

Fig. 5. The spreading of dacian spiral bracelets with terminal plates: 1-spiral bracelets on gold; 2-stray finds with spiral bracelets on silver; 3-hoards with silver spiral bracelets, different adornments and coins.

șase (Fig. 6/3, 6/6) sau șapte (Fig. 6/1-2, 6/4-5). Diferențele apar numai în cazul tehnicilor de ornamentare a palmetelor. Pe piesele de aur, decorul palmetelor a fost realizat exclusiv prin ștanțare. În schimb, palmele majorității exemplarelor de argint sunt ornamentate parțial sau complet prin gravare. Această deosebire are o motivație tehnologică: aurul, un metal mai moale decât argintul, se pretează mult mai bine ștanțării. Prin urmare, alegerea tehnicilor de ornamentare a brățărilor spiralice a fost determinată în funcție de proprietățile specifice ale celor două metale prețioase. Această constatare exclude ideea copierii fidele în aur a unor exemplare din argint.

Analizarea palmetelor brățărilor de aur este în măsură să evidențieze maniere distincte de redare a ornamentelor. Foarte probabil, loturile de brățări de aur de la Grădiștea de Munte au constituit așa numite „lucrări de atelier” – comenzi adresate unui grup format din mai mulți ucenici aflați sub îndrumarea unui maestru. Nu același lucru se poate afirma în cazul brățărilor de argint care, foarte probabil, au fost realizate de meșteri itineranți independenți (n. 12). Analogiile dintre brățările de argint și cele de aur sunt importante, nu numai pentru că ele oferă unele dintre principalele temeuri ale autentificării descoperirilor de la Grădiștea de Munte. Aceste analogii permit sincronizarea exemplarelor de aur cu brățările de argint, la rândul lor datate între mijlocul secolului I a.Chr. și începutul veacului următor pe baza asocierilor cu denari republicani târzii (n. 13). Totodată, similaritatea dintre brățările de aur și de argint ilustrează adoptarea de către meșterii și comanditarii lor din întreaga Dacie preromană a unui limbaj simbolic și ornamental comun. Numărul mare de exemplare de aur descoperite aici și realizarea totalității celorlalte brățări spiralice cu plăci terminale exclusiv din argint fac posibilă presupunerea unei relații excepționale de tip centru-periferie. Se poate pune întrebarea dacă brățările de la Grădiștea de Munte au reprezentat modele artistice și simbolice ale exemplarelor de argint. În orice caz, similaritățile amintite permit corelarea manifestărilor fastuoase din diferitele regiuni ale Daciei și din centrul de la Grădiștea de Munte.

O ipoteză privind semnificația morfologiei brățărilor. Adesea, brățările spiralice dacice au fost denumite „cu capete de șarpe”. Foarte probabil însă, registrul „coamei” (Fig. 6) nu a fost inspirat de anatomia șerpilor locali. Totodată, identitatea morfologică și ornamentală a celor două plăci terminale ale aceleiași piese impune interpretarea brățărilor dacice ca reprezentări ale unor entități bicefale. Cu alte cuvinte, brățările fac referire la o făptură fantastică, produs al imaginii colective preromane. Astfel, posibilitatea surprinderii unei strânse legături între semnificația brățărilor și fondul mitologic local trebuie abordată cu o maximă atenție. De altfel, ființe zoomorfe care reușesc caracteristicile mai multor specii (de genul Glycon, Ketos, Triton, Draco) sunt frecvente în mitologiile antice. Ideea dublului (a perechii) nu era străină mitologiei și iconografiei Daciei preromane. Câteva reprezentări (de pe falerele de la

Fig. 6. Comparison between the unfolded termination of some Dacian spiral bracelets on gold (1-3) and on silver (4-6): 1 – Grădiștea de Munte no. 2; 2 – Grădiștea de Munte no. 5; 3 – Grădiștea de Munte no. 8; 4 – Orăștie; 5 – Vălișoara; 6 – Senereuș. Drawings after original D.S.

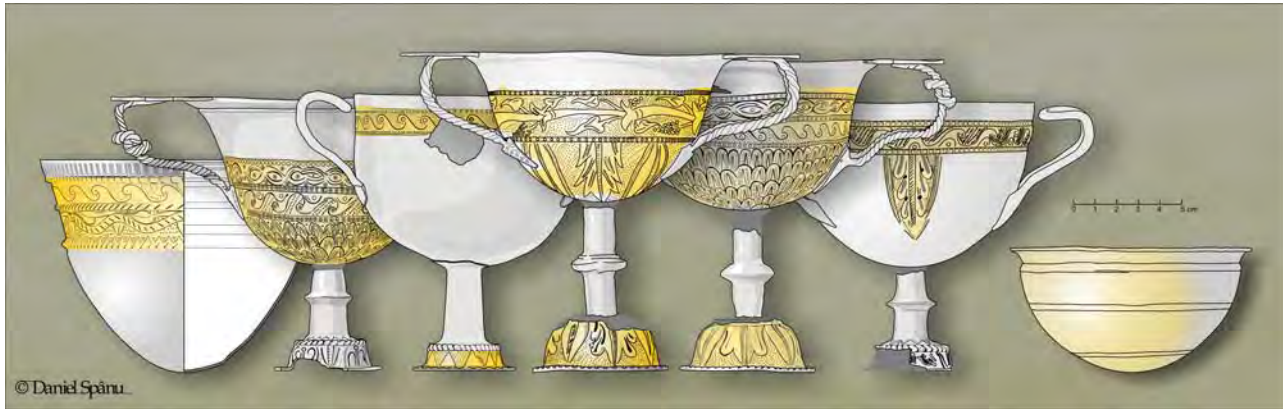

Fig. 8. Some of the silver cups (from Mastos- and Kantharos-type) from the Sâncrăieni-hoard (Harghita county). The ornamental frisks are gilded. The presence of a Greek Drachma suggests the hoard dates back to the 1st century BC. Drawings after original D.S.

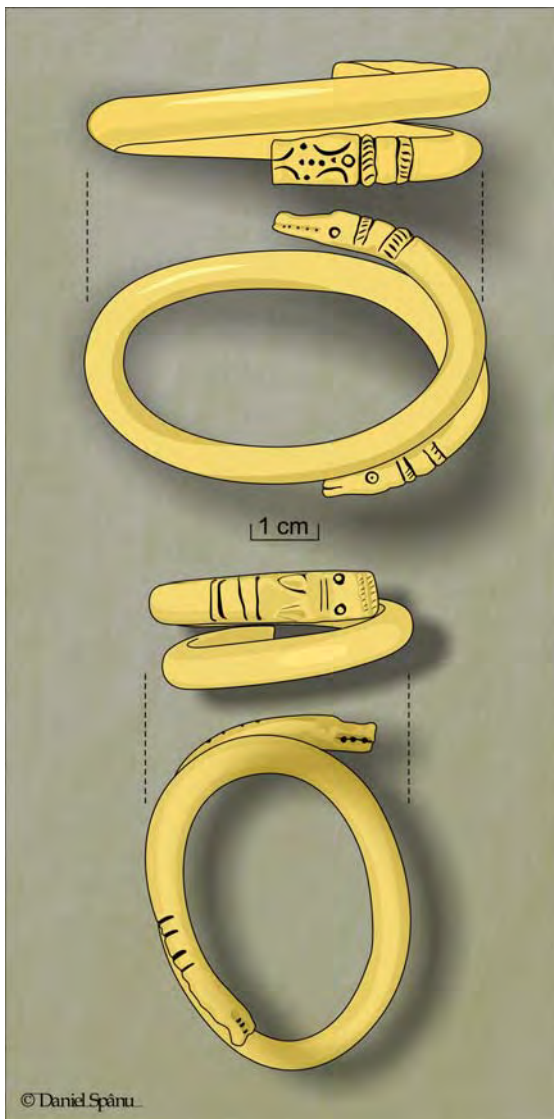

Fig. 7. Two of the golden bracelets from Hațeg (Hunedoara county), after Fettich 1951, p. 195, pl. XXI, 2-3.

Lupu sau de pe o cupă de la Zimnicea) susțin o posibilă legătură cu substrat mitologic între dublul imaginii șarpelui și iconografia perechii de cavaleri. Imaginile acestora ar putea constitui reflectarea iconografică a unei variante locale a mitologiei Dioscurilor (n. 14). De altfel, în mitologia antică, în ipostaza lor chthoniană, Dioscurii erau simbolizați de șerpi. Din această perspectivă, reunirea a două reprezentări serpentiforme în structura aceluiaș obiect ar putea fi interpretată ca o aluzie la ideea unei duble imortalități asigurate prin regenerare ciclică. Desigur, aceasta ar putea fi numai una dintre posibilele interpretări ale semnificației brățărilor spiralice bicefale. Indiferent dacă acceptăm sau nu o astfel de interpretare, morfologia complexă a acestor piese și răspândirea lor quasi-uniformă în spațiul Daciei (Fig. 5) sugerează caracterul lor heraldic, de însemne identitare fastuoase.

Au fost purtate aceste brățări? Starea de conservare a brățărilor de aur este surprinzător de bună. Absența unor urme de intensă uzură sugerează întrebuințarea limitată sau chiar evitarea întrebuințării acestor piese (n. 16). De altfel, purtarea unor podoabe cu o greutate de peste un kilogram, fie și numai în contextul unor ceremonii, putea să pară oricui incomodă. La ce au folosit atunci aceste obiecte atât de grele? Menirea acestor brățări ar putea fi întrevăzută dacă iscodim iconografia locală a perioadei târzii a celei de a doua epoci a fierului, de exemplu reprezentările de busturi feminine de pe falerile de la Galiče și Jakimovo (Fig. 15). Ambele personaje sunt însoțite de simboluri ale zborului (păsări, respectiv aripi), iar imaginea de la Galiče reflectă un tip iconografic specific reprezentărilor antice ale divinităților protectoare ale animalelor și naturii sălbatice. Pe brațele ambelor personaje (între umăr și cot) pot fi observate mai multe reliefări transversale, posibile reprezentări ale unor brățări spiralice. Astfel, în mentalitatea și mitologia acelei vremi, imaginea brățărilor putea fi integrată reprezentării ornatului divinităților. Din această perspectivă se naște întrebarea: oare numeroasele brățări spiralice de aur au fost menite unor personaje reale, sau, mai degrabă, uneia sau mai multor divinități feminine din panteonul local preroman? Domeniul atribuit unor astfel de divinități feminine, precum cele de la Galiče și Jakimovo, și anume cel al naturii sălbatice, coincide în mod surprinzător și, poate nu întâmplător, caracterului locurilor în care au fost descoperite brățările spiralice de aur.

Fig. 10. Spiral bracelet from Izvorul Frumos-hoard (Mehedinți county), discovered together with a late La Tène fibula and Roman late-republican Denarii (only 13 of them were recovered). The bracelet was cleaned with chemicals that damaged the gilded surfaces. Traces of gilding are visible only inside the engraved ornamentation. Photo D.S.

Fig. 9. Detail of the terminal plate of the silver bracelet from Rociu-hoard (Argeș county). Traces of gilding can be noticed. Photo D.S.

Locul și motivele îngropării. Totalitatea brățărilor spiralice de aur și de argint nu au fost descoperite niciodată prin săpături efectuate de arheologi. De ce? Astfel de podoabe masive nu au fost abandonate de posesorii lor în interiorul așezărilor dacice – obiectul atâtor săpături sistematice din ultima sută de ani. Dimpotrivă, ele au fost îngropate în locuri puțin umblate din mediul natural (pe văi lăturalnice la Hetiur, Peteni sau Ghelînța, pe dealuri virgine altădată poate împădurite la Dârlos ș.a.). La rândul lor, exemplarele de aur au fost identificate pe pantele abrupte și împădurite, brăzdate de torenți, ale Dealurilor Grădiștii și Căprăreața (n. 19). De altfel, îngroparea de piese fastuoase în locuri mai greu accesibile (păduri, pasuri montane) sau chiar inaccesibile (prăpăstii, mlaștini) constituie o practică foarte răspândită în multe culturi preistorice (n. 20). Surprinzătoare și plină de semnificații este însă descoperirea brățărilor de aur la câteva sute de metri de binecunoscutele vestigii monumentale de pe Dealul Grădiștii. Concentrarea tezaurilor cu brățări de aur în vecinătatea sanctuarelor de aici ar putea reflecta o subtilă corespondență: comenzile unor obiecte cu valențe estetice și simbolice complexe au răspuns foarte probabil unui deziderat cu conținut votiv, corelat funcțiunii sanctuarelor (n. 21-22). Motivele îngropării tezaurilor cu brățări în preajma sanctuarelor de pe Dealul Grădiștii nu se vor lăsa lesne deslușite. Două sunt însă ipotezele principale cărora li se poate acorda o deplină atenție: (a) îngroparea a reprezentat o măsură de preîntâmpinare a pângării unor tezaure de templu sau (b) îngroparea brățărilor, independentă de vicisitudinile istorice, a fost determinată de factori de natură rituală. Să ne reamintim însă trei argumente: (1) brățările nu prezintă urme semnificative de uzură, (2) iconografia epocii dacice permite surprinderea unor legături între semnificația brățărilor și mentalul religios al acelei vremi și (3) îngroparea tezaurilor de la Grădiștea de Munte poate fi pusă în legătură cu practicile votive preistorice în general și cu cele din Dacia preromană în particular. Astfel, se poate pune întrebarea dacă îngropările de brățări de aur au avut semnificația unor depuneri votive adresate divinităților naturii sălbatice.

Încheiere. Asemănările dintre brățările de aur de la Dealurile Grădiștii și Căprăreața și celelalte exemplare de argint fac posibilă pentru prima dată în cercetarea epocii dacice surprinderea unei legături estetice și simbolice între vestigiile din Munții Orăștiei și manifestările fastuoase din restul Daciei preromane. Aceste analogii indică adeziunea membrilor elitelor locale dacice la un cod simbolic, identitar-heraldic, elaborat poate tocmai în preajma centrului monumental de la Grădiștea de Munte. Acesta este poate aspectul cel mai important al semnificației brățărilor de aur. Totodată, descoperirea tezaurilor cu brățări de aur poate fi percepută ca cea dintâi atestare a unor practici depoziționale cu posibile valențe votive realizate în imediata vecinătate a edificiilor monumentale de pe Dealul Grădiștii.

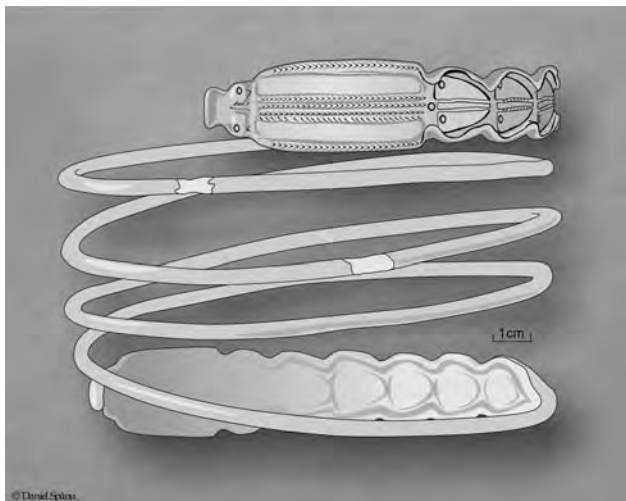

Fig. 11. The silver bracelet from Hetiur (Mureș county) was discovered by chance in 1859, near the road to the Pipea Valley (4 km north from Hetiur). It is one of the first Dacian spiral bracelets recovered in modern time (today in Kunsthistorisches Museum, Vienna). Drawing after original D.S.

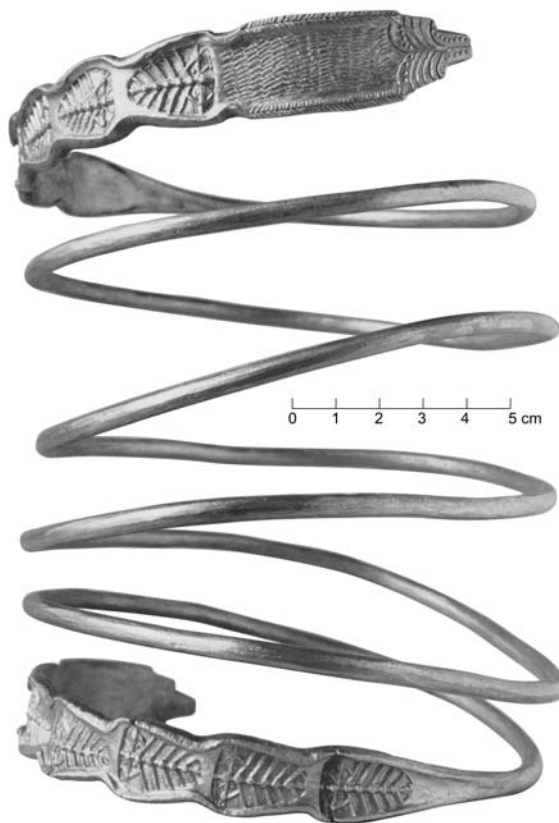

Fig. 12. The silver spiral bracelet from Senereuș-hoard (Mureș county) was discovered together with several adornments forged out of the same metal (one fibula, bracelets, a loop-in-loop chain and a necklace). Photo D.S.

The saga of the golden bracelets from Grădișteea de Munte is already well-known. Discovered a decade ago by several teams of treasure-hunters, the bracelets initially disappeared on the international market of antiquities. With the support of international forums, the Romanian authorities have so far recovered 12 bracelets. Well done! Establishing the authenticity of the bracelets essentially involved a lot of work consisting in multi-disciplinary¹ documenting and studies. Once their authenticity had been proven, the most appropriate place of exhibition should have been a specialized central institution in Romania. The authorities have recently announced that they have identified a 13th bracelet on the international market of antiquities and have initiated the repatriation procedures.² It is highly probable that other bracelets are still waiting to be recovered.³

Originals or fakes?

A well-known Romanian proverb says “a lunatic hurls a stone in the water and ten wise men struggle to get it out”. Hurling stones make waves, studies made on them do not. This also goes for statements: the ones that lack arguments, but instead have great anecdotic potential and ruckus savor make more waves than statements resulting from scientific debates.

¹ Acc. to contributions from Lazăr. *et al.* 2008; see also the review Spănu 2009b.

² Information A. Lazăr reproduced by Botici 2010; Oana 2010.

³ E.g.: bracelet from *Christie's New York, Ancient Jewelry* catalogue, 8th December 1999, no. 26.

Fig. 13. The necklaces from Colțești (Alba county; hung. Torockó-Szentgyörgy) were discovered separately at the end of the 19th century. An antiquities dealer from Aiud offered them to the Collections of Budapest and Cluj. The story of their recovering is similar to that of the gold bracelets from Grădișea de Munte.

Those who sustain that the golden bracelets are but fakes, have not presently brought any consistent argument based on a technological, morphological or ornamental analysis of the objects. On the other hand, placing the golden bracelets (examples in figs. 1-4) in the context of precious metal handling in pre-Roman Dacia (centuries 1st BC – 1st A.D.) brings relevant arguments that confirm their age.⁴ As it has already been shown in literature,⁵ golden exemplars resemble many silver bracelets, that have been discovered in different areas of Crișana, Transylvania, Muntenia and Northern Bulgaria during the last two centuries (Fig. 5)⁶ in that which regards shape, proportions and ornaments.

A very important fact is that the ends of the silver exemplars have been frequently gilded (Figs. 9-10). Consequently, the esthetic model illustrated on the gilded silver bracelets and on the golden bracelets was widespread, well known and highly valued in a certain historical period of pre-Roman Dacia.

The physical and chemical research also support the authenticity of the golden bracelets. So far the analysis has revealed the inhomogeneous structure of the bracelets, which is specific to alluvial⁷ gold. The purchase of many kilograms of alluvial gold would suppose an entire chain of technological procedures, which could have hardly gone unremarked nowadays.

The contradictory debates will probably continue for some time, but the arguments brought by researching the antique goldsmith's craft tilt the scale in favor of the authenticity of these objects that are so spectacular.

Why are these objects so spectacular?

⁴ Spănu 2009a, pp. 8-9 (§ 4).

⁵ Deppert-Lippitz 2008, p. 203-sqq; Spănu 2009a, p. 4-5, fig. 2.

⁶ Besides the silver bracelets registered by Medeleț F. 1976, there are two more exemplars found at Izvorul Frumos (Stângă 1992, p. 151-152, 154, fig. 2) and in an unknown spot from Bulgaria (Marazov *et al.* 2005, p. 79, no. 73).

⁷ Oberländer-Târnoveanu, Constantinescu 2008, 308/332.

Fig. 14. The hoard from Bistrița (Bistrița-Năsăud county) reflects a “garment set” consisting of several silver adornments: two middle La Tène Fibulae, a third late La Tène Fibula, a loop-in-loop chain with pendants and two circular bracelets (one presently missing). Drawings after original, D.S.

A surprisingly complex series of questions unfolds itself, like a hand-fan, if we place the golden bracelets in the cultural context of the Dacian goldsmiths’ art. The objects are made out of massive gold (between 700 and 1200 grams), they have been made in great numbers, by using special techniques, have highly complex morphology and decorations, and were discovered in the near vicinity of the monumental structures from Grădișteea de Munte. In the next part of the article, I will try to outline the implications of these aspects.

Fig. 15. The Phalerae (silver plates) with feminine deities from Galiče (left, after Fettich 1953, p. 135, fig. 5) and Jakimovo (right, after Milčev 1973, fig. 9b), both in Bulgaria. Embossed transversal parts can be noticed on the arms of both characters. These might be interpreted as spiral bracelets.

The noble metal

Despite the fact that silversmiths mostly worked with silver, gold was not unknown to the masters and elites in pre-Roman Dacia. Obscure news about the discovery of some golden and silver adornments near the Dacian ruins in the Orăștie Mountains was recorded by scholars early in the Renaissance.⁸ Unfortunately, different historic tides caused the disappearance of these old discoveries, so that we cannot study them today. Even so, some golden filiform adornments have been identified in Dacian settlements like the ones in Popești, Pecica or Cârломănești or in one of the tombs from Cugir.

We must keep in mind that some of the objects belonging to the Dacian treasure were partially gilded. Except for the silver spiral-bracelets with protomes that I have already mentioned, the cups from Sâncrăieni (Fig. 8), by the Phalerae from Bucharest–Herăstrău and Surcea or by the Fibulae from Coadă Malului are also signifying examples of gilded objects.

Small quantities of gold were thus travelled in different parts of the pre-Roman Dacia as goldsmiths used them to increase the decorative-chromatic value of silver objects. In a world where gold was skimpily distributed, bracelets weighing roughly 1 kg, as the ones found in Grădiștea de Munte, can only hold a primary

⁸ Winkler 1972; Makkay 1995; Spănu 2007; Anghel 2008.

position. As far as the present research goes, these bracelets contain the biggest quantity of gold in all the objects of goldsmith's craft from the Dacian age.

Importance of the number of bracelets

The discoveries in Grădiştea de Munte are amazing due to the great number of bracelets. One of the treasures discovered in 2000 on Căprăreţa Hill ("Dealul Căprăreţa"), contained no less than ten golden⁹ bracelets. As the current research shows, the accumulation of such a great number of golden objects is apparently unprecedented. In other discoveries, spiral bracelets similar to those found in Grădiştea de Munte, but made out of silver, are singular objects like in Orăştie, Vălişoara, Dupuş or Hetiur (Fig. 11), or are parts of garment sets at Gheliţa, Oradea, Izvorul Frumos (Fig. 10) or Senereuş (Fig. 12), and others. Other fragments belonging to two silver spiral bracelets have been identified only in the treasures found in Rociu and Peteni.

Burying great numbers of objects of the same kind (with similar morphology and function) in the same place is a rare practice, although traceable to the pompous manifestations of the Dacian age. To that effect we can also mention: the Haţeg treasure, with its 14 golden circular bracelets (Fig. 7)¹⁰ or the Sâncrăieni treasure (Fig. 8) containing no less than 15 silver gilded cups.¹¹ This treasure distinguishes itself, in that which regards its inventory, as one of the most complex drinking sets of late Hellenistic / late Republican period in south-eastern Europe. Along with these, we can mention the rope molding necklaces with zoomorphic silver ends, discovered in obscure circumstances around Colţeşti at the end of the 19th century (Fig. 13).¹²

The structure of these objects contradicts the organization of most of the other Dacian silver treasures, to which constitutive elements of some individual garment sets are frequently added: in over 40 cases we have a set of two or three fibulae with two or three bracelets and neck jewelry (necklaces or collars).¹³ Clothing items and jewelry that were found together in Bistriţa (Fig. 14), Gheliţa, Peteni, Şaeş, Senereuş, Coada Malului, Bucureşti-Herăstrău, Moigrad, Drăgeşti, Cehei, and others are also relevant examples.

There are therefore two types of Dacian treasures: the most common - "garment sets", and the rare type - the "accumulation" one. In the case of the Garment set treasures, the structure of the inventory itself - the set of jewelry of a single person - expresses an individual symbolic identity. The treasures found in Bistriţa, Gheliţa, Peteni, Şaeş, Senereuş, Coada Malului, Bucureşti-Herăstrău, Moigrad, Drăgeşti, Cehei are even more significant examples. On the other hand, "accumulation" treasures reflect a collective or institutional identity. It is evident that 10 massive gold bracelets, each weighing roughly 1 kg, could not have been worn and brandished by a single person at the same time! We can say the same thing about the 14 lost bracelets from Haţeg or about the five columns from Colţeşti. In their turn, the 15 cups from Sâncrăieni reflect a banquet service deliberately designed for the use of more participants.

Concordantly, the Dacian treasures reflect two distinct sorts of symbolic manifestations: an individual one, and a collective or institutional one. The question is whether this difference reflects an unwritten/ideological particularity or if it corresponds to a social cleavage within the local elites. Further debates will have to fathom this social-historic investigation. Whatever the case, the bracelets found in Grădiştea de Munte stand proof of an extraordinary depositional practice within the pompous collective/institutional manifestations.

Both in gold and silver

The organization of golden bracelet morphology and decorations is not new to the research of Dacian goldsmith's craft. The golden bracelets in Grădiştea de Munte are similar to most of the other 30 spiral silver bracelets: Orăştie (Fig. 6/4), Vălişoara (Fig. 6/5), Izvorul Frumos (Fig. 10), Hetiur (Fig. 11), Senereuş (Figs. 6/6 and 12), Bălăneşti, Dupuş, Dârlos, Coada Malului and others (see mapping in Fig. 5). These analogies regard the use of the same technological processes, the similar morphology and the similar type of decoration. Consequently, the golden and silver bracelets create a unitary whole. The silver spiral bracelets decorated with

⁹ Ciută, Rustoiu 2007; 2008.

¹⁰ Fettich 1951, p. 195, pl. XXI, 2-3.

¹¹ Popescu 1957; *idem* 1958.

¹² Fettich 1953, pp. 149-152, fig. 18-19, pl. XXI-XXII.

¹³ Horedt 1973, pp. 153-155; Spănu 2006b, pp. 193-194.

palmettes and zoomorphic heads have the most decorations as well as the most complex type of decoration in all the objects of the local craftsmen, excepting the golden exemplars.

The decoration on the end pieces of both the golden and the silver spiral bracelets has a tripartite register pattern: the zoomorphic protome, the “mane” and the palmettes (Fig. 6). The only significant compositional difference of the end pieces is determined by the number of palmettes: six (Figs. 6/3, 6/6) or seven (Figs. 6/1-2, 6/4-5).

The only important differences appear in the case of palmette decoration techniques. The palmette decoration on the golden objects (Fig. 6/1-3) is realized exclusively by stamping. When it comes to the silver exemplars, we are only rarely faced with the exclusive use of this technique: Rociu (Fig. 9), or Senereuș (Fig. 12). The decorations of most of the silver exemplars were partially or completely engraved (Figs. 6/4-6, figs. 10-11).

This difference is technologically motivated: being a softer metal than silver, gold can easily be stamped. At the same time it is easier to decorate silver, that is more rigid, by mandrel presses and engravings. The decoration techniques for the spiral bracelets were therefore determined by the specific qualities of the two noble metals. This observation eliminates the idea of an exact replica of some silver exemplars.

An analysis of the golden bracelets can determine the distinct means of their decoration. It is highly possible, that the batch of golden bracelets found in Grădiștea de Munte were part of so-called “workshops pieces” – objects made on order and made by more apprentices under the guidance of a single master. We cannot say the same thing about the silver bracelets, which were most probably made by itinerant independent masters.¹⁴

The analogies between the silver and the golden bracelets are important not only because they offer some of the main arguments in favor of the authenticity of the findings in Grădiștea de Munte. They also allow a synchronization of the golden exemplars with the silver bracelets, which in turn were dated back to the middle of the 1st century BC and the beginning of the following century, due to the fact that they have been associated to late Republican Denarii or with late La Tène Fibulae.¹⁵ At the same time, the similarities between the golden and the silver bracelets illustrate that the masters and partners from the entire pre-Roman Dacia embraced the same symbolic and ornamental language.

The great number of golden exemplars discovered here and the fact that the other spiral bracelets with end pieces are made exclusively out of silver, allow us to assume that there may be a link between the central area of their spread and the purlieu one. One can ask himself whether the bracelets from Grădiștea de Munte were artistic and symbolic models of their silver exemplars. Furthermore, these similarities allow the linkage between the pompous manifestations from different parts of Dacia and Grădiștea de Munte.

A hypothesis regarding morphological implication of the bracelets

Dacian spiral bracelets were often referred to as “snake-heads”. But it is highly probable that the “mane” register (Fig. 6) was not taken from the anatomy of local snakes. Concurrently, the morphologic and ornamental identity of the two end pieces on the same objects urges an interpretation of the Dacian bracelets as representations of two-headed entities. In other words, the bracelets refer to a mystical creature, a figment of pre-Roman collective imaginary. Thus, the possibility of discovering a close connection between the meaning of the bracelets and the local mythological background must be approached very attentively. Zoomorphic creatures with the features of more than one species (like Glycon, Ketos, Triton and Draco) are also quite common in antique mythology.

The concept of the double (or pair) was known to mythology and Dacian pre-Roman iconography. Some representations (in Lupu and Zimnicea) reveal a possible connection between the mythological motives of the double image of the snake and the two knights in iconography. This image could be the iconographical representation of a variant of local mythology of Dioskouroi.¹⁶ In their mythological destiny, the Dioskouroi

¹⁴ Deppert-Lippitz 2008, p. 204/247

¹⁵ Horedt 1973, pp. 151 and 132, table 1; Spănu 2002, pp. 96-100, fig. 19; *idem*, 2004, pp. 94-97, fig. 4.

¹⁶ Spănu 2006a, pp. 310-312.

have a chthonian aspect (Pindar, *Nem.* 10.80) which is usually represented using an image of a snake. In the iconography of the Lupu treasure, a pair of knights is associated to a couple of scenes where a bird is devouring a snake. It is very possible that this double image of knights and snakes be intentional. Besides that, Thracian iconography saw snakes as an attribute of the knight's¹⁷ heroism. From this perspective, placing the two serpent-shaped images together on the same object could be interpreted as an allusion to the idea of double immortality insured through cyclical (or alternative) regeneration.

This is of course only one of many possible interpretations of the spiral by-cephalous bracelets. Whether we accept it or not, the complex morphology of these objects and the fact that they are quasi-uniformly spread on Dacian territory (Fig. 5) suggest their heraldic value as signs of identity. If only for this reason and a possible link between the symbolic content of the bracelets and the local mythological background cannot be eluded.

Have the bracelets ever been worn?

The state of conservation of the bracelets is surprisingly good. The absence of any traces of wear suggests their limited usage or even the avoidance to use these objects.¹⁸ Not only that, but wearing adornments that weigh over a kilogram, be it only at ceremonies, may also seem uncomfortable to anyone. What were these heavy objects in fact used for?

The purpose of these bracelets can be found if we poke and pry the local iconography of the late period of the second Iron Age.

Phalerae with embossed female torsos originate from treasures discovered in Northern Bulgaria, not far from the Danube, at Galiče and Jakimovo (Fig. 15). At Galiče, the human face is framed by two birds facing each other, and at Jakimovo the character has wings and is holding a cup with two handles. Therefore both images are associated to a feminine deity with symbolic reference to the idea of flying (birds or wings). The feminine torsos from Galiče framed by two bird-shaped creatures reflect an iconographic symbol of Greek origin, often used in ancient art to represent deities that protected animals. The wings on the Phalera from Jakimovo can be perceived as a reference to the divine character of the embodied person. The graphic style of representations on the Phalerae from the two treasures is specific to the art in the area surrounding the Black Sea in the 1st century BC.¹⁹ The iconography on these Phalerae recaptures analogies in the case of the winged goddess who protects animals and who is represented on one of the Phalerae in the Lupu treasure, Transylvania, that dates back to the same period. As I have proved in another contributions,²⁰ all these iconographical representations refer to a unitary mythological background, although they belong to different cultural areas. Unlike the Transylvanian representations, the Phalerae from Galiče and Jakimovo are special due to the superior accuracy of execution and attention that has been given to details.

Why are these two icons of a long forgotten mythology relevant for the current approach? The arms of both characters have embossed transversal parts (between the shoulder and elbow), that might be representations of some spiral bracelets (Fig. 15). Therefore, it can be assumed that the mentality and mythology of that age considered bracelets to be a representation of adornment sets for female deities. This assumption rises the following question: were these numerous golden spiral bracelets meant for real persons, or rather for one or more feminine deities in the pre-Roman Pantheon? The domain attributed to such feminine deities as those from Galiče and Jakimovo, namely the wild nature, surprisingly coincides with the local areas, where the golden spiral bracelets were discovered.

Motivating the location and the deposition procedure

Neither golden nor silver spiral Dacian bracelets have ever been found on archaeological sites. How come? These massive adornments would not be abandoned by their possessors inside settlements – which have been the object of numerous systematic excavations in the past hundred years. On the contrary, they were

¹⁷ Fol, Marazov 1977, p. 19.

¹⁸ Deppert-Lippitz 2008, p. 236/283.

¹⁹ Fettich 1953, p. 134-144; Mordvinceva 2001, p. 37.

²⁰ Spănu 2006b, p. 199; Spănu 2006a, pp. 307-319.

buried in less traveled places in nature (on devious valleys like Hetiur, Peteni or Ghelița, on the erstwhile virgin hills, probably covered by forests like Dârlos and other places).

In their turn, the golden exemplars were discovered on steep bosky cliffs sliced by torrents, on the Hills of Grădiște and Căprăreța.²¹ Burying these pompous pieces in less accessible places (forests, mountain passes) or even inaccessible places (gorges, swamps) is in fact a widely spread practice in many prehistoric cultures.²²

The discovery of golden bracelets some hundred meters from the well-known monumental vestiges, on the not very easily accessible hills of Grădiște came as a very significant surprize. The fact that all the treasures that contain golden bracelets are concentrated in the vicinity of these sanctuaries could reflect a subtle correspondence: the burial of objects that hold such an esthetic and symbolic value so close to the sanctuaries²³ may have votive implications. As Johan Huizinga shows (following Plato), “play consecrated to the Deity is the highest goal of human endeavor”.²⁴ If the decoration of the bracelets reflects a “game” that combines motives and symbols governed by precise rules, the fact that they are made out of gold reflects the aspiration for pompousness, and their deposition close to sanctuaries denotes the votive character of these objects.

No matter how we might interpret the vicinity between the bracelets and the sanctuaries, one thing is certain: out of all the products of Dacian goldsmiths that have been found until now, the golden bracelets from Grădiște de Munte were buried at the highest altitude: the Hills of Grădiște and Căprăreța are situated at an altitude of over 1000 meters. Burying valuable sets in mountain regions was also common to other regions of pre-Roman Dacia. The andesite quarry, for example, where the treasure of Sâncrăieni was discovered, is situated in the mountains on the superior course of the Olt-river at an altitude of approximately 700 meters. The necklaces from Colțești were identified on a high hollow in the Trascău Mountains (at about 600 meters altitude), closed by the passes from Siloșului, Plaiului, Poarta Zmeilor and Cheile Vălișoarei. Those treasures that can be interpreted as “accumulations” (Căprăreța treasure or Sâncrăieni treasure, the repeated deposits of necklaces from Colțești) were buried in the mountains. On the contrary, the great majority of “garment set” treasures is placed in lower regions (100-500 meters altitude): on the hill and plateau regions from Crișana, Transylvania or Muntenia (Fig. 5). In other words, if the treasures with a symbolic institutional-collective meaning were buried in the mountains, the individual garment sets are usually found on the hills and plateaus of pre-Roman Dacia. Such a topographical distribution of these two types of treasures cannot be coincidental and could have its roots in the particular conditions of the deposition rituals.

It is not easy to determine why the bracelet-treasures were buried near the sanctuaries from Grădiște Hill. But there are two main hypotheses we have to heed: (a) the burial was either a measure taken to prevent the desecration of the treasure in the temple, or (b) the bracelet-burial was independent of historic circumstances, and had mainly ceremonial grounds. Nevertheless, let us keep in mind the following three arguments: (1) the bracelets do not show any significant traces of usage, (2) the iconography of the Dacians allows us to make some connections between the significance of the bracelets and the mythology of the age and (3) the treasure-burial from Grădiște de Munte can generally be linked to depositional-votive prehistoric practices and particularly with those from pre-Roman Dacia. From this perspective, it can be assumed that the bracelet-burials had the significance of some tribute addressed to the deities of the nature.

Conclusion

For the first time in the study of the Dacian age, the similarities between the golden bracelets on the Grădiște and Căprăreța Hills and the other silver exemplars allow us to establish an esthetic and symbolic link between the vestiges in the Orăștie Mountains and the pompous manifestations in other parts of pre-Roman Dacia. These analogies indicate the adherence of local elites to a symbolic and heraldic code of identity that was probably elaborated exactly around the monumental center of Grădiște de Munte. This is perhaps the

²¹ Ciută, Rustoiu 2007; *idem* 2008.

²² Geißlinger 1984; Kurz 1995, pp. 100-106.

²³ Spănu 2009a, pp. 10-11 (§ 6).

²⁴ Huizinga 1955, p. 27.

most important implication of the golden bracelets. At the same time, the discovery of the golden bracelets may be perceived as the first confirmation of some burial practices with possible votive values in the immediate vicinity of the monumental edifices on Grădiștea Hill. (The manuscript was delivered in September 2010.

Bibliographical abbreviations:

- Anghel 2008 – G. Anghel, *Descoperiri de tezaurе antice din aur in zona Munților Orăștie menționate în cronicile medievale și in documentele moderne. Brățările spiralice dacice in scene de pe Columna lui Traian desenate de Pietro Santi Artoli în 1667*, in A. Lazăr, B. Deppert-Lippitz, P. G. Ferri, S. Alămoreanu, M. Ciută, A. Condruz (ed.), *Combaterea criminalității contra patrimoniului arheologic european / Combating the criminality against the European archaeological heritage*, Patrimonium, București, 2008, pp. 333-368.
- Botici 2010 – L. Botici, *A 13-a brățară cacica*, Mesagerul hunedorean (Deva), 28 mai 2010.
- Ciută, Rustoiu 2007 – M. Ciută, G. T. Rustoiu, *Considerații asupra unui complex deosebit în proximitatea Sarmizegetusei Regia. Un experiment arheologico-judiciar*, *Apulum* 44, 2007, p. 99-111.
- Ciută, Rustoiu 2008 – M. Ciută, G. Rustoiu, *Considerații asupra unui complex descoperit în proximitatea Sarmizegetusei Regia. Un experiment arheologico-judiciar/Consideration regarding an archaeological context discovered at Sarmizegetusa Regia. An Archaeological-forensic experiment*, in A. Lazăr, B. Deppert-Lippitz, P. G. Ferri, S. Alămoreanu, M. Ciută, A. Condruz (ed.), *Combaterea criminalității contra patrimoniului arheologic european/Combating the criminality against the european archaeological heritage*, Patrimonium, București, 2008, pp. 176-202.
- Deppert-Lippitz 2008 – B. Deppert-Lippitz, *Spiralele dacice din aur din Munții Orăștiei/Dakische Goldspiralen aus den Orăștie Bergen* in A. Lazăr, B. Deppert-Lippitz, P. G. Ferri, S. Alămoreanu, M. Ciuta, A. Condruz (ed.), *Combaterea criminalității contra patrimoniului arheologic european/Combating the criminality against the european archaeological heritage*, Patrimonium, București, 2008, pp. 203-288.
- Fettich 1951 – N. Fettich, *Archäologische Studien zur Geschichte der späthunischen Metallkunst*, *ArchHung* 31, 1951.
- Fettich 1953 – N. Fettich, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der Sarmatisch-dakischen Beziehungen*, *ActaArchHung* 3, 1953, pp. 127-178.
- Fol, Marazov 1977 – A. Fol, I. Marazov, *Thrace and the Thracians*, New York, 1977.
- Geißlinger 1984 – H. Gießlinger, *Depotfund, Hortfund in J. Hoops, Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* V, Berlin, 1984, pp. 320-338.
- Horedt 1973 – K. Horedt, *Die dakische Sielberfunde*, *Dacia N.S.* 17, 1973, pp. 122-165.
- Huizinga 1955 – J. Huizinga, *Homo Ludens. A study of the Play-Element in Culture*, Boston, 1955.
- Kurz 1995 – G. Kurz, *Keltische Hort- und Gewässerfunde in Mitteleuropa. Deponierung der Latènezeit*, *Materialhefte zur Archäologie* 33, 1995.
- Lazăr A. et al. 2008 – A. Lazăr, B. Deppert-Lippitz, P. G. Ferri, S. Alămoreanu, M. Ciuta, A. Condruz (ed.), *Combaterea criminalității contra patrimoniului arheologic european/Combating the criminality against the european archaeological heritage*, Patrimonium, București, 2008.
- Makkay 1995 – J. Makkay, *The Treasures of Decebalus*, *Oxford Journal of Archaeology* 14/3, 1995, pp. 333-341.
- Marazov I. et al. 2005 – I. Marazov, G. Kabakcieva, G. Lazov, T. Šalganova, *Kolekcia Vasil Bojkov*, Sofia, 2005.
- Medeleț 1976 – F. Medeleț, *Die Typologie der dakischen Spiralarmsringe aus Silber*, in H. Mitscha-Märheim, H. Friesinger, H. Kerchler, *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag I*, *Urgeschichte*, Wien, 1976, pp. 666-685.

- Milčev 1973 – A. Milčev, *Novotkrito sredario trakisko sakroviste ot s. Iakimovo III, Mihailovgradsko*, IzvestijaSofia 1, 1973, p. 1-14.
- Mordvinceva 2001 – V. Mordvinceva, *Sarmatische Phaleren*, Archäologie in Eurasien 11, Rahden, 2001.
- Oana 2010 – L. Oana, *Aurul dacic, dubla III*, Replica Hunedoara (Deva) 393, 10-16 iunie 2010.
- Oberländer-Târnoveanu, Constantinescu 2008 – E. Oberländer-Târnoveanu, B. Constantinescu, *Analize de suprafață și compoziționale privind autenticitatea unor brățări plurispiralice de aur din secolele II-I a.C. descoperite în zona Sarmizegetusa Regia prin acțiuni ilegale de detectare: explorarea limitelor expertizei de tip clasic și modern în cazul obiectelor arheologice* in A. Lazăr, B. Deppert-Lippitz, P. G. Ferri, S. Alămoreanu, M. Ciută, A. Condruz (ed.), *Combaterea criminalității contra patrimoniului arheologic european/Combating the criminality against the European archaeological heritage*, Patrimonium, București, 2008, pp. 289-332.
- Popescu 1957 – D. Popescu, *The treasure trove of Sincrăieni*, Antiquity and Survival 2/1, 1957, pp. 21-28.
- Popescu 1958 – D. Popescu, *Le trésor de Sincrăieni*, Dacia NS 2, 1958, pp. 157-206.
- Spânu 2002 – D. Spânu, *Studien zum Silberschatzfund des 1. Jahrhunderts v. Chr. von Lupu, Rumänien*, PZ 77, 1, 2002, pp. 84-136
- Spânu 2004 – D. Spânu, *Un mormânt de epoca târzie Latène de la Dubova*, SCIVA 52-53, 2001-2002, pp. 83-132.
- Spânu 2006a – D. Spânu, *Anthropomorphe Darstellungen auf den reliefverzierten Bechern von Zimnicea. Beiträge zur Ikonographie und Mythologie des vorrömischen Dakien*, Dacia N.S. 50, 2006, pp. 297-322.
- Spânu 2006b – D. Spânu, *Piese de orfevrerie din Dacia din secolele II a.Chr. - I. p. Chr./Die Goldschmiedekunst in Dakien im 2. Jh.v.Chr. - 1. Jh.n.Chr. (rezumatul tezei de doctorat)* SCIVA 57, 2006, 1-4, pp. 187-200.
- Spânu 2007 – D. Spânu, *Misterioasele descoperiri de monede și podoabe de aurul dacice din secolul al XVI-lea. Contribuție la istoricul descoperirilor dacice din Munții Orăștiei*, Argesis 15, 2006, pp. 77-90.
- Spânu 2009a – D. Spânu, *Research Issues regarding the Grădiștea de Munte Spiral Gold Bracelets Hoards. An Essay*, RRH 48, 2009, 1-2, pp. 3-16.
- Spânu 2009b – D. Spânu, *Considerații pe marginea primei publicații științifice dedicate brățărilor de aur dacice*, SCIVA 59-60, 2008-2009, pp. 195-203.
- Stângă 1992 – I. Stângă, *Découvertes archéologiques inédites appartenant à l'époque Latène dans le département de Mehedinți*, Symposia Thracologica 9, 1992, pp. 151-154.
- Winkler 1972 – I. Winkler, *Considerații despre moneda "Koson"*, SCIV 23, 1972, 2, pp. 173-199.